

SOKRATES' SIDSTE ORD

AF

J. L. HEIBERG

(MEDDELT I MØDET DEN 13. DEC. 1901)

Som bekendt dør Sokrates i Platons Phaidon (118) med disse Ord til sin gamle Ven Kriton: „vi skylder Asklepios en Hane; betal ham den endelig og glem det ikke“ (*ὦ Κρίτων, ἔφη, τῷ Ἀσκληπιῷ ὀφείλομεν ἀλεκτρούνα· ἀλλὰ ἀπόδοτε καὶ μὴ ἀμελήσητε*). Den nutildags almindelige Opfattelse af disse Ord er den, at Sokrates dermed vil betegne Livet som en Sygdom, han nu bliver helbredet fra; derfor paabyder han sine nærmeste at bringe Lægeguden det Offer, man plejede at yde ham til Tak for en Helbredelse. Særlig grelt hedder det f. Ex. hos Aars, Sokrates S. 242: „Til Asklepios, Lægekunstens Gud, var det Skik at ofre en Hane, naar man var bleven frisk igjen efter en Sygdom. Med dette merkelige Ord siger altsaa Sokrates, at nu har han overstaaet al Sygdom og Skrøbelighed, Døden er ham Gjennemgangen til den fulde og sande Sundhed“. Mere forsigtigt og med en betydningsfuld Nuance siger Prof. Gertz, Sokrates i Fængslet S. 77: „Om Betydningen af disse Ord har man tvistet. Sandsynligvis betragter Sokrates Giften som et Lægemiddel, der hjælper ham til at naa det Maal, han som Filosof stadigt har stilet hen imod: Sjælens Adskillelse fra Legemet. Derfor vil han bringe Lægeguden Asklepios det ham tilkommende Takoffer en Hane“. Den

anførte Forklaring findes ogsaa i alle mig bekendte nyere Commentarer til Phaidon undtagen en lille fransk Skoleudgave af P. Couvereur (2. éd. Paris 1896), som til Stedet bemærker (S. 143 n. 6): „Peut-être Socrate avait-il voué ce coq à la bataille de Délos [skal være Delion]: Suidas et Lactance parlent d'un voeu. D'autres, avec plus ou moins de vraisemblance, veulent que Socrate honore ainsi le dieu de la médecine, parce qu'il va être délivré de la plus grave maladie, la vie. Lamartine a choisi ce sens, peut-être un peu trop moderne“.

Den berettigede Tvivl om Forklaringens Rigtighed bestyrkes i høj Grad ved en Betragtning af dens Historie¹. Til Belysning af denne vil det være hensigtsmæssigt at sammenstille de ældre Udtalelser om Stedet.

I *Δις κατηγορούμενος* 5 lader Lukian Retfærdigheden beklage Sokrates, *ὃς παραδοθεὶς τοῖς ἔνδεκα καὶ ἐς τὸ δεσμωτήριον ἐμπεισὼν ἔπιεν ἄθλιος τοῦ κωνείου μηδὲ τὸν ἀλεκτρούνα τῷ Ἀσκληπιῷ ἀποδεδωκώς*. Det ligger her nærmest at oversætte: uden engang at have faaet betalt Asklepios hans Hane, den Hane, der tilkom ham. Da man ikke ved noget om, at der regelmæssigt ved Dødsfald ofredes en Hane til Asklepios, maatte det i saa Fald forstaas om et uopfyldt Løfte af Sokrates. Men nødvendig er denne Oversættelse ikke; der kan ogsaa menes „Hanen“, den bekendte, hos Platon omtalte Hane. Dog har Scholiasten til det anførte Sted den anden Opfattelse; han forklarer (IV S. 207 Iacobitz): *ὁ γὰρ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδωνι τὸν θάνατον Σωκράτους διηγούμενος εἰσάγει αὐτὸν ἐν τῷ μέλλειν τελευτᾶν ἐπιτρέποντα τυθῆναι τῷ Ἀσκληπιῷ τὸν ἀλεκτρούνα, ὃν συνετάξατο*. Det samme har Suidas (Westermann, Biographi Gr. S. 443): *πιὼν δὲ τὸ κώνειον ἐσχῆς ἐπιμνησθεῖς· θύσατε, ἔφη, τῷ Ἀσκληπιῷ*. Naturligvis vidste man ogsaa at angive de nærmere Omstændigheder; i de saakaldte Epistolae Socraticorum, som vitterligt er sene rhetoriske Stiløvelser, skriver Aischines

¹ En rig Samling Citater af antike og nyere Udtalelser om Stedet findes i Wyttenbachs Commentar (ed. Lips. 1825 S. 318 ff.).

til Xenophon (XIV 9): *ὡς δὲ ἔπιε τὸ φάρμακον, ἐπέστελλεν ἡμῖν τῷ Ἀσκληπιῷ θῦσαι ἀλεκτρούνα· ὀφείλειν γὰρ αὐτῷ κατ' εὐχὴν τινα, ὅποτε ἡσθένει ἀφικόμενος ἀπὸ τῆς ἐπὶ Δηλίῳ μάχης.*

Den samme Forestilling om et uopfyldt Løfte udtrykker Lactantius i følgende smagfulde ciceronianske Tirade (Institut. III 20, 16): *illud uero nonne summae uanitatis, quod ante mortem familiares suos rogauit, ut Aesculapio gallum, quem uouerat, prosecrarent. timuit uidelicet, ne apud Rhadamanthum recuperatorem uoti reus fieret ab Asclepio. dementissimum hominem putarem, si morbo adfectus periisset; cum uero hoc sanus fecerit, est ipse insanus, qui eum putet fuisse sapientem.*

Kirkefædrene er i det hele meget fortørnede over dette Afgudsoffer paa Dødslejet. Saaledes siger Origenes med oprigtig Beklagelse (Contra Celsum VI S. 277 Spencer): *καὶ τηλικαῦτά γε φιλοσοφήσαντες περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν διαγωγὴν τῆς καλῶς βεβιωκυίας διεξελθόντες, καταλιπόντες τὸ μέγεθος, ὧν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐφανερώσεν, εὐτελεῖ φρονοῦσι καὶ μικρὰ ἀλεκτρούνα τῷ Ἀσκληπιῷ ἀποδιδόντες.* Og Tertullian farer to Gange paa sin bidske Maade ud imod Sokrates i den Anledning; i De anima 1 fremhæver han Christiana sapientia de schola caeli, quae nullum Aesculapio gallinaceum reddi iubens praeuaricetur, og i Apologet. 46 hedder det med en noget søgt Haan: *idem et, cum aliquid de ueritate sapiebat deos negans, Aesculapio tamen gallinaceum prosecrari iam in fine iubebat, credo ob honorem patris eius, quia Socratem Apollo sapientissimum omnium cecinit. O Apollinem inconsideratum! sapientiae testimonium reddidit ei uiro, qui negabat deos esse. Mere humant dømmer Theodoret Graec. affect. curat. VII S. 897 (ed. Schulze):* *ἐγὼ δὲ οἶμαι καὶ Σωκράτην τὸν Σωφρονίσκου τὸν ἀλεκτρούνα θῦσαι κελεύσαι, ἵνα τὴν κατ' αὐτοῦ γεγεννημένην διελέγξῃ γραφὴν· ἐγραφέτην γὰρ αὐτὸν Ἄνυτός τε καὶ Μέλητος ὡς εἶναι θεοῦς οὐ νομίζοντα.*

Den egenlige Oldtid har altsaa ingen fast Tradition om Ordenes Forstaaelse, men almindeligt opfattes de ganske jævnt

som refererende sig til et uopfyldt Løfte. Mod denne Forklaring gjør de nyplatoniske Scholier til Phaidon, som gaar under Olympiodoros' Navn, men er Uddrag af fleres Commentarer og Forelæsninger, en meget berettiget Indvending (S. 208 ed. Finckh): *διὰ τί ὀφείλειν ἔφη τῷ Ἀσκληπιῷ τὴν θυσίαν καὶ τοῦτο τελευτᾶν ἐφθέρξαστο; καίτοι, εἰ ὀφείλειν, ἐπιστροφῆς ὢν ἀνὴρ οὐκ ἂν ἐπελάθετο. ἢ ὅτι Παιωνίου δεῖται προνοίας ἢ ψυχῆ ἀπαλλακτομένη τῶν πολλῶν πόνων; διὸ καὶ τὸ λόγιόν φησι τὰς ψυχὰς ἀναγομένας τὸν παιῶνα ἄδων. Den tilsidst antydede Forklaring findes udførligere i de samme Scholier S. 171: *διὰ τί τῷ Ἀσκληπιῷ τὸν ἀλεκτρούνα ἀποδίδωσιν; ἢ ἵνα τὰ νενοσηκότα τῆς ψυχῆς ἐν τῇ γενέσει ταῦτα ἐξιάσῃται; μήποτε δὲ κατὰ τὸ λόγιον καὶ αὐτὸς τὸν παιῶνα ἄδων βούλεται ἀναδραμεῖν εἰς τὰς οἰκείας ἀρχάς.**

Ikke engang Nyplatonikerne, hvem Tanken om Livet som en Sygdom dog maatte ligge saa nær, som den overhovedet kom noget antikt Menneske, vover altsaa mere end formodningsvis at fremsætte en Forklaring, der nærmer sig til den moderne (Sjælen, der er besmittet ved sit Samkvem med Legemet, trænger i Døden til en Læge og Renser; den befriede Sjæl stiger op til sit Ophav med en Takkesang til Befrieren).

Fra denne nyplatoniske Fortolkning er den moderne udgaet. Med umiskendelig Hentydning dertil siger saaledes Pico di Mirandula De hominis dignitate (Opera omnia, Basil. 1557 S. 321): *hunc gallum moriens Socrates, cum diuinitatem animi sui diuinitati maioris mundi copulaturum se speraret, Aesculapio, id est animarum medico, iam extra omne morbi discrimen positus debere se dixit. Ligeledes Ficinus in Platonem (Opera, Basil. 1561, II S. 1395): Socrates tandem gallum Aesculapio sacrum se debere fatetur reddique diligentissime iubet. prisci Aesculapio medico Phoebi filio gallum sacrificabant diei solisque unicum [læs: nuncium], id est diuinae beneficentiae morborum omnium curatrici, quae diuinae prouidentiae filia nominatur, (cui) diem, id est uitae lumen,*

debere se fatebantur. eiusmodi medicum in superioribus [78 a] perquirere iusserat morborum animi curatorem, et quasi iam omni dubitationis metusque morbo liberati sint, gratiam victimamque Deo referri iubet. praeterea oracula priscorum tradunt, animas remeantes in caelum paeana, id est triumphalem cantilenam, canere Phoebō; reddit ergo deo votum, ut alacer paeana canens caelestem patriam repetat. Slutningen viser, at Ficinus' Kilde er den anførte nyplatoniske Commentar; det Orakel, der hentydes til, omtales kun der.

Caelius Rhodiginus Lectt. antiqu. XVI 12 anfører Lactantius' Angreb og imødegaar det paa følgende Maade: At ego, o Lactanti, non te quidem dementem dixerim, quum et prudenter et docte scripseris non parum multa; sed Socratem, ut temporibus illis, bene cordatum hominem contenderim, cuius vita ut Christianae sanctitatis imago quaedam laudatur a scientissimis. te vero Platonis sensum haudquaquam assequutum, id argumento est, quod, quae obuelatis traduntur figuris nec nisi allegoricis enarrationibus unquam intelligenda, ipse ut simpliciter dicta accepisti oblitus, ut videtur, sententiae illius: Nunquam futurum Platonicum, qui allegorice Platonem non putet intelligendum. quid vero illis inuolucris sibi Plato voluerit, iam nunc ex Platonicorum sententia promere adoriar. Derpaa anføres Ficinus' Forklaring ordret.

Overhovedet har Ønsket om at forsvare Sokrates mod Kirkefædrenes nedsættende Ytringer aabenbart bidraget til at skaffe den allegoriske Fortolkning Credit. Saaledes siger Haverkamp i sine Noter til det anførte Sted af Tertullians Apologeticum (1718): vehementer vero Theodoretus, dum causam Socratici gallinacei Apollini immolandi scrutatur, errat; nam Tertullianus noster, qui scire potuit, ad causam suam detorsit. solebant vero gallum vel gallinaceum illi, qui ex morbo se receperant, Aesculapio immolare certe, quare illi gallum immolari voluerit Sokrates, patet, utpote qui iam convaluisset primum ad meliorem vitam ex caduca hac et morbida emigraturus.

Ogsaa Andr. Dacier (Les oeuvres de Platon traduites, Paris 1699, II S. 328) tænker aabenbart paa Kirkefædrene, naar han siger: Ceux, qui ne sont pas entrez dans le véritable esprit de Socrate, l'ont accusé d'idolatrie et de superstition sur ce coq qu'il voue à Esculape; mais ces paroles ne doivent pas estre prises au pied de la lettre; elles sont énigmatiques, comme une infinité d'autres, qu'on lit dans Platon et qu'on n'entendra jamais, si on n'a recours aux figures et aux allegories. Icy le coq est le symbole de la vie, et Esculape est l'emblème du médecin. Socrate veut dire par là, qu'il remet son ame entre les mains du véritable médecin, qui vient le purifier et le guérir.

Denne Daciers Fortolkning forkastes udtrykkeligt af Wyttenbach i hans Udgave af Phaidon (Lugd. 1806): Dacierius Socratem merito quidem probat, sed mystica interpretatione aliena illa ab hac Platonis narratione. Men i Leipziger Optrykket af hans Udgave tilføjer den tyske Udgiver (1825 S. 319): Quum aegroti valetudine recuperata Aesculapio gallum solerent immolare, Socrates hoc fieri iussit, ut indicaret, se animo a corporis vinculis liberato consecuturum esse eam salutem, quae a malis terrenis prorsus esset libera et immunis.

Hamann udtaler mærkeligt nok begge Opfattelser, den antike i et Brev fra 1758 (I S. 311 Roth): Socrates vergass mitten unter den Wirkungen des Gifts, die ihn zu lähmen anfangen, des Hahns nicht, welchen er dem Aesculap zu opfern versprochen hatte, den moderne i Sokratische Denkwürdigkeiten (1759, II S. 48): In den letzten Augenblicken seines Lebens, da Sokrates schon die Kräfte des Gesundbrunnens in seinen Gliedern fühlte, ersuchte er noch aufs inständigste seinen Kriton einen Hahn zu bezahlen und in seinem Namen dem Aesculap zu opfern.

Den gængse Opfattelse har altsaa sin Rod i nyplatonisk allegoriserende Mystik, som Humanisterne benyttede til at værne Sokrates mod Kirkefædrenes Vrede over hans Afguds-

dyrkelse; det er ikke nogen videre tillidvækkende Oprindelse. Fremdeles forudsætter denne Forstaaelse af Sokrates' Ord med Nødvendighed, at det var en fast Skik at ofre Asklepios en Hane, naar man var kommen sig af en Sygdom; var dette ikke Tilfældet, kunde ingen forstaa den formentlige Allusion til Livet som en Sygdom, hvoraf man kom sig ved Døden. Men denne Forudsætning holder ikke stik, og det er sikkert Grunden til, at ingen i den egenlige antike Tid er falden paa en saadan Forklaring.

Haneofret er i Reglen apotropæisk. Saaledes ofrede man i Methana en Hane for at hindre *Λίψ* i at skade Vinstokkene, og Pausanias' Beskrivelse af Ritualet (II, 34, 2: *κατιόντος οὖν ἔτι τοῦ πνεύματος ἀλεκτρούνα τὰ πτερὰ ἔχοντα διὰ παντός λευκὰ διελόντες ἄνδρες δύο ἐναντίοι περιθέουσι τὰς ἀμπέλους ἡμισυ ἑκάτερος τοῦ ἀλεκτρούνος φέρων, ἀφικόμενοι δ' ἐς τὸ αὐτό, ὕδεν ὠρμήθησαν, κατορύσσουσιν ἐνταῦθα*) viser tydeligt dets apotropæiske Charakter. Derfor ofredes der Haner til Herakles (Plutarch, Sympos. VI 10, 1; i en attisk Festkalender fra 1. Aarh. efter Chr., Corp. inser. Attic. III 77, foreskrives der Haneoffer til Herakles, Nephthys og Osiris), men ogsaa til Underverdnens Guder (Haner paa spartanske Gravrelieffer, hvor de afdøde er heroiserede, paa boiotiske Herosrelieffer, paa de saakaldte „Todtenmahle“, ved Besværgelser og Trolddom; Mysterne maatte ikke spise Haner; se om alt dette Rohde, Psyche² I S. 241 ff.). Plutarch fortæller (Pyrrh. 3) om Pyrrhos, at han curerede Folk for Miltsyge *ἀλεκτρούνα θύσας λευκόν . . . ἐλάμβανε δὲ καὶ τὸν ἀλεκτρούνα θύσας*. Ligesom her det apotropæiske er sat i speciel Forbindelse med Sygdom, saaledes er det ogsaa kun en Følge af Haneofrets almindelige Betydning, naar det bringes Asklepios. I al Almindelighed er Hanen betegnet som et til Asklepios indviet Dyr paa en Gemme, der er afbildet i Haverkamps Noter til Tertullian a. St.; den viser en Asklepios med en Hane ved Foden (den anden sammesteds afbildede Gemme med en Mand, der lægger

en død Hane paa et Alter, viser intet, da Altret ikke er betegnet som Asklepios'). Diogenes indviede onskabsfuldt en *Kamphane* i et Asklepiostempel, hvor den forulempede de bedende (Diogenes Laert. VI 38). Til Aesculapius paa Tiberøen ofredes Høns (Festus s. v. insula: huic gallinae immolantur), og man lovede Asklepios et Haneoffer, naar han vilde holde Sygdom borte (Artemidoros, Oneirocrit. V 9: *ἡῤῥατό τις τῷ Ἀσκληπιῷ, εἰ διὰ τοῦ ἔτους ἄνοσος ἔλθοι, θύσειν αὐτῷ ἀλεκτροῶνα, ἔπειτα διαλιπὼν ἡμέρας ἡῤῥατο πάλιν τῷ Ἀσκληπιῷ καί, εἰ μὴ ὀφθαλμιάσειεν, ἕτερον ἀλεκτροῶνα θύσειν*). I Libanios' 39. Tale behandles følgende fingerede Retssag: en Gniers Søn lover Asklepios en Talent, hvis Faderen kommer sig; denne bliver rask og vil gjøre Sønnen arveløs for hans Flothed med den Motivering, at *μέχρις ἀλεκτρούονος τὴν εὐχὴν στῆσαι ἔδει*. At en Hane, som det her antydes, var Fattigmandsoffer til Asklepios, siges udtrykkeligt hos Herondas IV 12 ff., hvor det hedder henvendt til Asklepios og hans Familie:

*τῷ ἀλέκτορος τοῦδ', ὄντιν' οἰκίης τοίχων
κῆρυκα θύω, τὰπίδορπα δέξαισθε.
οὐ γάρ τι πολλὴν οὐδ' ἔτοιμον ἀντλεῦμεν,
ἐπεὶ τάχ' ἂν βοῦν ἢ νευημένην χοῖρον
πολλῆς φορίνης κοῦκ ἀλέκτορ' ἤητρα
νούσων ἐποιευσέσθα, τὰς ἀπέψησας.*

Det fremgaar af disse Steder, at man vel kunde ofre Asklepios en Hane dels ifølge et forudgaaende Løfte dels uden det til Tak for Helbredelse, men at man ogsaa kunde ofre ham andre Dyr i den Anledning, og at det ikke uden videre var en Selvfølge, at man ofrede ham (idetmindste) en Hane efter en overstaaet Sygdom. Derved svinder Grunden bort under den Forklaring, der hævder, at Sokrates' Ord af de tilstedeværende umiddelbart maatte forstaas saaledes: nu er jeg kommen mig, altsaa skal Asklepios have sin Hane, — for ikke at tale om, at det ikke ses, hvorfor Sokrates saa siger: *vi* skylder

en Hane. Inden vi søger en anden Forklaring, vil det være heldigt at sikre os, at Ordene er historiske. En Tvivl derom er ikke uberettiget, da „Phaidon“ paa væsentlige Punkter maa være fri Digtning. Det afgjørende Bevis for Sjælens Udødelighed støtter sig paa Idelæren, som tilhører Platon og ikke Sokrates; deraf følger, at de Samtaler, som er Dialogens Kjerne, ikke er historiske. Nyere Forskere er gaaet langt videre. Saaledes vil Schanz (Hermes XXIX S. 597 ff.) bortforklare Beretningen (cap. 4) om Sokrates' Digten i Fængslet, og Joël (Der echte und der Xenophontische Sokrates II¹ S. 224 ff.) finder deri og i adskilligt andet i „Phaidon“ efter sin Sædvane skjult Polemik mod Antisthenes. Det kan nu ikke nægtes, at et og andet i „Phaidon“, navnlig den stærke Verdensflugt, som ikke i nogen anden Dialog af Platon optræder saa acut, kunde tyde paa Indvirkning fra Antisthenes, og noget maa der jo ogsaa ligge til Grund for Theopomps Insinuation (Athenaios XI 508 c—d), at Platon har plyndret bl. a. Antisthenes' Værker. Det ligger saaledes nær at formode, at den realistiske Skildring af Giftens Virkninger er bygget over Antydninger hos ham, der var tilstede ved Dødslejet (Phaid. 59 b), medens Platon selv var fraværende; der er noget frastødende i den Tanke, at Platon ikke skulde have haft andet Materiale til den meget detaillerede Udmaling end en almindelig Viden om, hvorledes Skarntyde plejede at virke paa dødsdømte Forbrydere. Det er ogsaa meget vel muligt, at Antisthenes er den litteraire Kilde for Sokrates' sidste Ord. Og for Schanz' og Joëls Forklaringsforsøg ligger der den rigtige Tanke til Grund, at saadanne Enkeltheder som Sokrates' digteriske Forsøg i Fængslet, der kun staar i en løs og udvortes Forbindelse med Dialogens Hovedmotiv, maa have en Pointe og en bestemt Adresse, hvis de ikke er historiske og fastslaaede Træk i Sokratesbilledet, som allerede, da „Phaidon“ blev skrevet, ikke kunde omgaaes. Hvorfor skulde Platon ellers have medtaget dem? Men de fremsatte Hypoteser om Tendensen i Fortællingen om Sokrates'

Digten hviler paa en meget svag Grundvold, og dette Træks historiske Charakter kan ikke borteskamoteres ved almindelige Betragtninger om det urimelige i, at en „Ærkerationalist“ som Sokrates indlader sig med Digtekunsten i den elvte Time (Joël II¹ S. 224); der er jo ingen, der siger, at Digtene duede noget. Det samme Raisonnement gjælder i endnu højere Grad om Sokrates' sidste Ord, hvis historiske Charakter forresten ikke directe benægtes af nogen. Hvorfor skulde Platon, der selv ikke troede paa Asklepios og forkastede Ofre, have lagt sin beundrede Mester en saadan Replik i Munden i et saa højtideligt Øjeblik, eller, hvis Antisthenes har gjort det, have optaget det efter ham? Der er endnu den Mulighed, at Sokrates virkeligt har sagt disse Ord og ment dem lige efter Bogstaven uden nogen dybere Betydning, men at saa Platon har digtet den allegoriske Mening ind i dem. Den kunde passe ret godt til „Phaidons“ hele pessimistiske Tendens, omend som et enestaaende stærkt Udtryk for den, og den antike Forklaring om det uopfyldte og glemte Løfte vilde saaledes komme til Ære og Værdighed igjen. Denne Udvej er forsøgt af Hirzel, Der Dialog I S. 194 ff. og billiget af Joël II¹ S. 251 Anm. Men dette Forsøg strander paa, hvad der ovenfor blev sagt om Haneofrets Charakter; det er ikke nok til umiddelbart at bibringe de tilstedeværende og Læseren den allegoriske Forstaaelse¹. Desuden er det ganske urimeligt at se noget historisk i Beretningen om Løftet ved Delion; det var 25 Aar siden! Der er altsaa al mulig Chance for, at Ytringen er historisk. Og saa er den almindelige Opfattelse definitivt udelukket; for den Mand der i Slutningen af Apologien henstiller det som et aabent Spørgsmaal, hvad der er det bedste, Livet eller Døden, har Livet ikke staaet som en Sygdom.

¹ Selve de romantiske Ord, hvormed Hirzel S. 195 udlægger „die einfachen Worte“, røber Fjernheden fra antik Tankegang — „sie erscheinen nun als die Aeusserung dessen, der die beginnende Heilung von allen irdischen Leiden bereits an sich empfindet, dessen Seele der Morgenhauch der Ewigkeit umwittert“ —.

Der ligger imidlertid i Hirzels Betragtning den rigtige Tanke, at en Kunstner som Platon ikke vilde have givet den historiske Ytring den fremragende Plads, den har, hvis han ikke havde set andet i den end Oprettelsen af en i hans Øjne ligegyldig Forsømmelse; heller ikke det Faktum, at Sokrates havde digtet i Fængslet, er optaget raat, men kunstnerisk benyttet. Naar altsaa Sokrates' sidste Ord har været betydningsfulde i Platons Øjne, maa vi forlange i hans Fremstilling at finde Elementerne til at forstaa denne deres Betydning, og selvfølgelig maa ogsaa disse Elementer være historiske.

Denne Fordring har Platon nu ogsaa opfyldt.

I cap. 66 fortælles, med alle Tegn paa historisk Troværdighed, hvorledes Fængselsbetjenten kommer med det fyldte Giftbæger og rækker Sokrates det; denne ser roligt paa ham med sit ejendommelige Blik (*ταυρορῶν*) og spørger med Bægeret i Haanden, om det gaar an at bringe en Libation af denne Drik; Manden svarer taktfuldt, at der ikke tilberedes mere af den, end hvad det anses for tilstrækkeligt at drikke. Hertil svarer Sokrates: Godt, jeg forstaa; — *ἀλλ' εὐχέσθαι γέ πού τοις θεοῖς ἔξεστί τε καὶ χορὴ τὴν μετοίχησιν τὴν ἐνθένδε ἐκέισε εὐτυχῆ γενέσθαι· ἂ δὴ καὶ ἐγὼ εὐχομαί τε καὶ γένοιτο ταύτη.* Med dette Ønske tømmer han saa Giftbægret.

At Ønsket gjælder *selve* Flytningen herfra til den anden Verden, saa at *εὐτυχῆ γενέσθαι* betyder „løbe godt af“, ikke „blive til Lykke for mig“, er baade sprogligt og efter Situationen det naturligste; hvis Platon ikke havde forstaaet Ordene saaledes — forudsat at de er saa strengt autentiske —, vilde han desuden neppe have ladet dem staa uforandrede, da det efter hele Dialogens Tendens er ham umuligt at lade Sokrates *ønske*, at Rejsen maa blive til Lykke for ham; derom er han fuldt forvisset. Og der var Grund til at ønske, at Flytningen maatte gaa godt. Skarntydegiften kan nemlig undertiden medføre Convulsioner (Hasselt, Handbuch der Giftlehre I S. 335 ff.; det fremgaar ogsaa af Theophrast, hist. plant. IX 16, 7 ff., at

man paa hans Tid eksperimenterede dermed for at gjøre dens dræbende Virkning hurtigere og sikrere), hvilket havde været pinligt ogsaa for de tilstedeværende.

Med Henblik paa dette Ønske ved Modtagelsen af Giften siger altsaa Sokrates, da han føler sig sikker paa, at den har gjort sin Gjerning prompte: „Min Bøn fra før er hørt, Rejsen er tiltraadt vel, og vi har alle Grund til at være tilfredse med, som Giften har virket; bring derfor den Gud, som har med saadant at gøre, det Offer, som jævne Folk plejer at bringe til Tak for god Behandling“.

Hvor megen Respect eller Ironi overfor Asklepios man vil høre i de to corresponderende Repliker, beror paa, hvorledes man opfatter Sokrates' Forhold til Statsreligionen; at han udvortes føjede sig efter den, er lige saa sikkert, som at „Ironiens Stormester“ har umuliggjort det for Eftertid som for Samtid at *vide*, hvad han tænkte sig derved.
